

CITAVIMAS LIETUVIŲ IR PRANCŪZŲ POLITINĖJE SPAUDOJE

Aurelija Leonavičienė

Vytauto Didžiojo universitetas
Lietuvių kalbos katedra
Donelaičio 52, LT-3000, Kaunas
Tel.: +370 37 323674
El. paštas: aurelija_leonaviciene@fc.vdu.lt

Skaitant politinę spaudą į akis krinta tekstų nevienalytiškumas: gausu citatų, tiesioginės ir netiesioginės kalbos, nuorodų. Cituojant, perteikiant kito mintis nelieka teksto monologiškumo. Žurnalistų kalboje tarsi pasigirsta kiti “balsai”, kuriems būdingos kitokios raiškos ypatybės, kitaip išreikštas individualumas. Įvairios kito ar kitų kalbos apraiškos tekstą daro *daugiabalsiu* (*texte à plusieurs voix* – Lorda, 1997).

Straipsnyje nagrinėjama viena iš teksto daugiabalsiškumo apraiškų – citavimas. Analizės tikslas – aptarti lingvistinius citavimo ypatumus lietuvių ir prancūzų politinėje spaudoje, citatų funkcijas ir, kaip cituojant (jungiant cituojančiąją ir cituojamąją kalbas bei kt.) perteikiamas atskirų laikraščių kalbos pobūdis. Kontrastyvinei lingvistinei analizei atlikti naudojamas daugiau kaip 500 000 žodžių specialusis lyginamasis tekstynas, sudarytas iš *Lietuvos ryto*, *Lietuvos žinių*, *Le monde*, *Libération* politinių straipsnių remiantis reprezentatyvumo, pragmatiškumo, teminio ir probleminio panašumo kriterijais. Minėto tekstyno citavimo ypatumai tiriami atliekant kompiuterinę statistinę analizę (naudojant WordSmith Tools kalbinę programinę įrangą) ir taikant aprašomąjį lyginamąjį metodą.

Citavimas spaudoje ir kitos prancūzų laikraščių kalbos ypatybės nemažai tirtos įvairių šalių lingvistų: Revaz F., Bonnafous S., Maingueneau D., Tuomarla U., Lorda C.-U., Fiala P., Habert B. ir kitų. Lietuvoje prancūzų spaudos kalba nagrinėta Liberienės S.M. darbuose. Tačiau iki šiol nepakankamai dėmesio skiriama per pastarąjį dešimtmetį smarkiai pasikeitusiai lietuvių politinės spaudos kalbai. Specialiojo lyginamojo tekstyno lingvistinė analizė leidžia pastebėti lietuvių ir prancūzų dabartinės politinės spaudos kalbos panašumus ir skirtumus, sociokultūrinės ypatybes. Šiame straipsnyje nagrinėjamas citavimas yra vienas iš minėto tekstyno makrolingvistinės analizės aspektų.

Citavimas – tai neautorinis minčių perteikimo būdas, kai pažodžiui perduodamos svetimos mintys, tiksliai atkartojamas kokio nors teksto dalys (nuo žodžių junginio iki netrumpos ištraukos) (Koženiauskienė, 2001, 161). Taigi, citata yra tikslus teksto dalies ar pasakytos kalbos žodžių atkartojimas kitoje kalboje ar tekste. Rašto kalboje ji skiriama kabutėmis.

Ne viskas, kas rašoma kabutėse, yra citata. Ja nelaikytini spaudoje kabutėse rašomi: 1) įvairių organizacijų (*Hamas*, *Al Qaeda*, *Jemaah Islamiyah* ir pan.), cituojamų šaltinių (*The New York Times*, *Le monde*, *Vedomosti* ir pan.) bei kiti pavadinimai; 2) perkeltine reikšme vartojami žodžiai, žodžių junginiai; 3) tiesioginė kalba.

Dažnas citavimas būdingas ne kurios nors vienos, o daugelio šalių laikraščių kalbai. Tai patvirtina paskutiniųjų metų ispanų, prancūzų, suomių spaudos tyrimai (Lorda, 1997; Tuomarla, 1999). Juose

minima, jog dabartinėje spaudoje yra kur kas daugiau cituojama nei prieš dvidešimt metų. Citatų gausa virsta žanrine norma ir žanrų atspindžiu.

Citatos suskaido teksto vientisumą, mat įterptai kito kalbai neretai būdinga kitokia raiška. Kaip teigia minėti autoriai, jų dėka tekstai tampa daugiabalsiais (*texte à plusieurs voix*): išsiskiria **cituojančioji** ir **cituojamoji** kalbos, aiškiai išreiškiančios teksto heterogeniškumą. Toks skyrimas leidžia atkreipti dėmesį į įterptus atributinius segmentus, komunikacinius veiksmažodžius, kuriais pasakomas koks nors požiūris, vertinimas, geriau išryškėja cituojančiosios ir cituojamosios kalbų jungimo ypatumai, kalbinės raiškos skirtumai ir panašumai. Visa tai perteikia bendruosius laikraščių kalbos bruožus.

Žinia, citatų skaičius kiekviename politinio teksto straipsnyje yra nevienodas. Nustačius *Lietuvos ryto*, *Lietuvos žinių*, *Le monde*, *Libération* bendrus citavimo vidurkius viename tekste galima daryti išvadas apie atskirų laikraščių citavimo galimybes ir spręsti, ar citavimo ypatumų lingvistinis tyrimas gali parodyti tiriamojo leidinio kalbos pobūdį ir pragmatinę dominantę. Minėtiems rodikliams nustatyti iš 500 000 žodžių lyginamojo teksto skirtingų vietų (kad apimtų kuo įvairesnes temas) buvo atrinkti po 60-70 kiekvieno laikraščio straipsnių ir sugrupuoti poromis (*Lietuvos rytas/Le monde*, *Lietuvos žinios/Libération*) pagal teminį ir probleminį panašumą. Vėliau kompiuteriu suskaičiuotas kiekvieno straipsnio žodžių skaičius ir rankiniu būdu – jame esančių citatų žodžių skaičius. Citatų žodžiai skaičiuoti ne kompiuteriu dėl svarbių priežasčių: kompiuterinės programos citatomis laiko visus kabutėse rašomus žodžius, net jei jie nėra citatos, bei citatų viduje esančius cituojančiosios kalbos komunikacinius veiksmažodžius, paaiškinimus ir kt. Todėl statistiniai duomenys tampa gana netikslūs.

Apskaičiavus, kiek procentų žodžių sudaro citatos kiekviename tiriamajame straipsnyje, nustatyti visų keturių dienraščių bendri citavimo vidurkiai. Remiantis gautais duomenimis (suapvalintais iki dešimtuju) galima teigti, jog vidutiniškai viename politiniame straipsnyje citatos sudaro: *Lietuvos žiniose* – 6,6% žodžių, *Lietuvos rytu* – 11% žodžių, *Libération* – 15,1% žodžių, *Le monde* – 16,6% žodžių.

Lyginant gautus bendrus citavimo vidurkius matyti, kad prancūzų dienraščiuose cituojama gausiau, bet duomenys nedaug skiriasi. Tuo tarpu *Lietuvos rytas* cituoja mažiau už prancūzų laikraščius, bet žymiai daugiau už *Lietuvos žinias* (tik 6,6%). Pastarojo citatos sudaro kone pusę *Lietuvos ryto* citatų. Gauti teksto citavimo vidurkiai laikytini pakankamai dideliais. Tad analizuojant kalbines citavimo ypatybes galima nustatyti tiriamųjų laikraščių politinės kalbos pobūdį ir pragmatinę dominantę.

1. Citatų funkcijos

Politinėje spaudoje citatomis ne tik informuojama ar kuriamas autentiškumo įspūdis. Jos atlieka daugiau funkcijų. Grožinėje literatūroje citatų skirstymas pagal funkcijas neretai yra nesėkmingas. Tai lemia subjektyvus jų skyrimo pobūdis bei neaprepiama kontekstų ir citatų sukeliamų asociacijų įvairovė. Juk ta pati citata (tos pačios raiškos) skirtinguose kontekstuose gali atlikti vis kitą funkciją.

Politinės spaudos *informacijos* ir *komentaro* žanrai daro įtaką citavimui, o žanrų tikslai: informuoti, aptarti, komentuoti ir pan. – iš dalies lemia citatų funkcijas tekstuose. Todėl esant labiau išreikštam bendresniam, o ne individualiam citavimo pobūdžiui, galimas sąlyginis (kai kada citata atlieka kelias funkcijas) politinio lyginamojo teksto citatų funkcijų skyrimas.

Atrinkus po 50 kiekvieno tiriamojo laikraščio straipsnių pagal teminį ir probleminį panašumą, nustatyta, jog citatos juose dažniausiai atlieka šias funkcijas: 1) informacinę, 2) argumentacinę, 3) prieštaravimo, 4) vertinimo, 5) motyvacinę, 6) konstatavimo, 7) iliustracinę.

Dažniausios citatų funkcijos laikraščių politiniuose tekstuose – informacinė ir argumentacinė. Jos geriausiai išreiškia spaudos kaip masinės informacijos priemonės tikslus bei *informacijos ir komentaro* žanrų ypatybes. Beje, *komentaro* žanrui būdingos ir prieštaravimo funkcijos citatos, kuriomis neretai perteikiamas teksto kalbos polemiskumas. Kitos tiriamoje spaudoje rečiau aptiktos citatų funkcijos: iliustracinė, motyvacijos, konstatavimo, vertinimo - šiame darbe laikytinos papildomomis. Išsamiau aptarsime tik dažniausias – argumentacinės, informacinės ir prieštaravimo funkcijų citatas, nes jų analizė leidžia pastebėti bendrąsias kalbines citavimo ypatybes.

1. 1. Argumentacinė citatų funkcija

Šią funkciją tekste atlieka citatos, kuriomis kas nors įrodinėjama, argumentuojama. Jų raiška paprastai yra individuali, o argumentacinis pobūdis išaiškėja kontekste.

- (1) *Buvęs Prancūzijos prezidentas Konvento pirmininkas Valery Giscard 'as d'Estaing' as paskelbė šias gaires po beveik aštuonis mėnesius trukusių diskusijų Konvente, kuris turi parengti rekomendacijas dėl svarbių politinių reformų, būtinų sėkmingam ES gyvavimui, kai blokas išsiplės iki 30 narių. "Mums būtina konstitucinė sutartis, kuri rodytu, jog, priimdami į savo tarpą naujas nares, mes pradeda naują Europos vienijimo etapą, Europos, kurios visi gyventojai laikytų save europiečiais", – kalbėjo V.Giscard 'as d'Estaing' as Konvento nariams.*

(Lietuvos rytas)

Nors argumentacinės funkcijos citatų apstu visuose tiriamuose laikraščiuose, tačiau jų daugiau ir įvairesnės *Libération* ir *Lietuvos ryte* nei *Le monde* ir *Lietuvos žiniose* (remiamasi skaičiavimo rezultatais: iš visų *Libération* ir *Lietuvos ryto* tiriamųjų straipsnių citatų informacinę funkciją atliekančios citatos sudaro tik pusę argumentacinės funkcijos citatų, tačiau *Le monde* ir *Lietuvos žiniose* informacinės citatos aiškiai dominuoja).

Tiriamuose devyjuose šimtuose straipsnių (po 50 iš kiekvieno laikraščio) cituojančioji ir cituojamoji kalbos tekste jungiamos dviem būdais: tiesiogiai ir kai kurių žodžių pagalba. Pirmasis atvejis būdingesnis informacinės funkcijos citatoms, todėl jį aptarsime analizuodami šią funkciją. Antruoju būdu cituojančioji ir cituojamoji kalbos jungiamos veiksmažodžiais bei kitais tiriamuose tekstuose aptiktais žodžiais, žodžių junginiais: *lietuvių kalboje* – *pasak*, (kieno nors) *teigtimu*, *kaip teigia*, *vadinamas(-a,-i,-os)*, *pavadintas(-a,-i,-os)* ir kt.; *prancūzų kalboje* – *selon*, *considéré(-e,-s)*, *comme*, *dit(-e,-s)*, *intitulé(-e,-s)*, *surnommé(-e,-s)* ir kt.

Iš minėtų žodžių ir žodžių junginių lietuvių spaudoje dažniausiai yra *pasak*, prancūzų – *selon*. Tai patvirtina ir viso tekstyno dažniųjų žodžių sąrašo rezultatai: pagal dažnį jie yra pirmesnėje eilėje nei kiti.

Cituojančiąją ir cituojamąją kalbas jungiantys veiksmažodžiai parodo teksto žodingumą ir išreiškia abiejų kalbų santykį. Vartojant stilistiškai nekonotuos reikšmės veiksmažodžius cituojančioji ir cituojamoji kalbos tarsi suvienodėja, sukuriamas informavimo objektyvumo išpūdis. Stilistinę konotaciją turinčiais veiksmažodžiais dažniausiai išreiškiamas koks nors požiūris, vertinimas, interpretacija, t.y., juos vartojant didėja cituojančiosios ir cituojamosios kalbų nuotolis.

Analizuojant tiriamųjų straipsnių citatų jungimą tekste pastebėta, kad lietuvių ir prancūzų politinėje spaudoje daugiausiai vartojami stilistiškai neutralūs komunikaciniai veiksmažodžiai: *sakyti* 67, *pareikšti* 26, *pasakoti* 14 ir kt. (*Lietuvos rytas*), *sakyti* 51, *teigti* 19, *rašyti* 8 ir kt. (*Lietuvos žinios*), *déclarer* 20, *dire* 14, *affirmer* 12, *soulligner* 12 ir kt. (*Libération*), *déclarer* 53, *dire* 22, *affirmer* 18 ir kt. (*Le monde*) (žr. į 1, 2, 3, 4 lenteles).

1 lentelė. Lietuvos žinių penkiasdešimties straipsnių veiksmazodžiai vartoti citatoms jungti (pirmieji pateikti pagal dažnį, kiti – pagal abėcėlę).

Eil. Nr.	Veiksmazodis	Pavartotas kartų	Eil. Nr.	Veiksmazodis	Pavartotas kartų	Eil. Nr.	Veiksmazodis	Pavartotas kartų
1.	sakyti	51	7.	nurodyti	1	13.	siūlyti	1
2.	teigti	19	8.	pareikšti	4	14.	spėti	1
3.	rašyti	8	9.	pasakoti	2	15.	spygauti	1
4.	tvirtinti	7	10.	pranešti	1	16.	šaukti	1
5.	pabrėžti	6	11.	pridurti	1	17.	vadinti	1
6.	ispėti	1	12.	pripažinti	1			

2 lentelė. Lietuvos ryto penkiasdešimties straipsnių veiksmazodžiai vartoti citatoms jungti (pirmieji pateikti pagal dažnį, kiti – pagal abėcėlę).

Eil. Nr.	Veiksmazodis	Pavartotas kartų	Eil. Nr.	Veiksmazodis	Pavartotas kartų	Eil. Nr.	Veiksmazodis	Pavartotas kartų
1.	sakyti	67	11.	būgštauti	1	21.	pranašauti	1
2.	pareikšti	26	12.	dėstyti	1	22.	pranešti	1
3.	pasakoti	14	13.	ironizuoti	1	23.	skanduoti	1
4.	kalbėti	9	14.	koneveikti	1	24.	skelbti	1
5.	tvirtinti	8	15.	kreiptis	1	25.	spygauti	1
6.	rašyti	8	16.	laikytis(savo)	1	26.	stebėtis	1
7.	teigti	8	17.	manyti	1	27.	šaipytis	2
8.	pridurti	5	18.	nurodyti	1	28.	vadinti	1
9.	abejoti	1	19.	perspėti	1			
10.	atsakyti	2	20.	piktintis	2			

3 lentelė. Libération penkiasdešimties straipsnių veiksmazodžiai vartoti citatoms jungti (pirmieji pateikti pagal dažnį, kiti – pagal abėcėlę).

Eil. Nr.	Veiksmazodis	Pavartotas kartų	Eil. Nr.	Veiksmazodis	Pavartotas kartų	Eil. Nr.	Veiksmazodis	Pavartotas kartų
1.	déclarer	20	21.	confier	1	41.	prédire	2
2.	dire	14	22.	déplorer	1	42.	prévenir	1
3.	affirmer	12	23.	écrire	4	43.	prévoir	1
4.	souligner	12	24.	édicter	1	44.	proclamer	1
5.	expliquer	11	25.	exclamer (s')	1	45.	promettre	2
6.	raconter	10	26.	exiger	1	46.	qualifier	4
7.	estimer	7	27.	faire savoir	1	47.	rappeler	1
8.	ajouter	6	28.	féliciter (se)	2	48.	réagir	1
9.	assurer	6	29.	insister	1	49.	reconnaître	4
10.	indiquer	5	30.	interroger	2	50.	relever	1
11.	accuser	1	31.	ironiser	1	51.	renchérir	1
12.	admettre	1	32.	juger	2	52.	répéter	2
13.	analyser	1	33.	lancer	2	53.	répliquer	1
14.	annoncer	1	34.	marteler	1	54.	répondre	1
15.	attaquer	1	35.	minimiser	1	55.	résumer	3
16.	avouer	2	36.	noter	2	56.	retenir	1
17.	chanter	1	37.	plaider	1	57.	rétorquer	4
18.	commenter	4	38.	plaindre (se)	1	58.	scander	1
19.	conclure	1	39.	poursuivre	1	59.	sourire	1
20.	condamner	1	40.	préciser	4	60.	tempérer	1

4 lentelė. *Le monde* penkiasdešimties straipsnių veiksmažodžiai vartoti citatoms jungti (pirmieji pateikti pagal dažnį, kiti – pagal abėcėlę).

Eil. Nr.	Veiksmažodis	Pavartotas kartų	Eil. Nr.	Veiksmažodis	Pavartotas kartų	Eil. Nr.	Veiksmažodis	Pavartotas kartų
1.	déclarer	53	19.	dénoncer	2	37.	plaider	1
2.	dire	22	20.	déplorer	1	38.	poursuivre	3
3.	affirmer	18	21.	écrire	3	39.	prévenir	1
4.	ajouter	14	22.	enflammer (s')	1	40.	proclamer	1
5.	indiquer	13	23.	exprimer	1	41.	promettre	2
6.	estimer	12	24.	faire (allusion)	1	42.	raconter	3
7.	préciser	8	25.	féliciter (se)	1	43.	rassurer	1
8.	expliquer	7	26.	hurler	1	44.	réaffirmer	2
9.	reconnaître	7	27.	indigner (s')	1	45.	regreter	2
10.	souligner	7	28.	insister	1	46.	réjouir	2
11.	accuser	1	29.	juger	1	47.	remarquer	2
12.	analyser	1	30.	lâcher	1	48.	répliquer	1
13.	assurer	2	31.	lancer	3	49.	répondre	3
14.	avancer	1	32.	marmonner	1	50.	repandre	1
15.	avouer	1	33.	noter	1	51.	rétorquer	2
16.	commenter	2	34.	nuancer	1	52.	revendiquer	1
17.	conclure	4	35.	parler	3	53.	scander	1
18.	confier	2	36.	pester	1	54.	soutenir	2

Suskaičius visus straipsniuose vartojamus veiksmažodžius ir nustačius jų dažnį, paaiškėjo, jog lietuvių dienraščių politiniuose tekstuose veiksmažodžių įvairovė yra kur kas mažesnė nei prancūzų. Turint omenyje lietuvių kalbos veiksmažodžių gausą bei dažną vartojimą (analitinėje prancūzų kalboje daugeliu atvejų juos pakeistų analitinės konstrukcijos) ir remiantis šiuo analizės fragmentu galima teigti, kad *Lietuvos ryto*, ypač *Lietuvos žinių* politiniuose straipsniuose stokojama veiksmažodžių sinoniminio vartojimo, dažniausiai kartojami tie patys veiksmažodžiai (pvz., *sakyti*) ir neišnaudojamos kalbos galimybės. Lyginant abu minėtus mūsų šalies dienraščius matyti, jog įvairesni veiksmažodžiai citatoms jungti tekste vartojami *Lietuvos ryte*. Jame kai kurios iš jų jungiamos stilistinę konotaciją turinčiais veiksmažodžiais: *šaipytis, spygauti, būgštauti, koneveikti* ir kt.

Jungiant cituojančią kalbą ir dominuojančias *Lietuvos ryte* ir *Libération* argumentacinės funkcijos citatas, dažnai komentuojama, šių laikraščių komentarai neretai virsta išvada, situacijos nusakymu, juo kas nors netiesiogiai kritikuojama, bet kalboje vengiama perdėto vaizdingumo, puošnumo. Todėl cituojančioji kalba neužgožia cituojamosios ir ši atlieka pagrindinę, o ne iliustracinę ar papildomą funkciją. Minėtoms ypatybėms būdingos implicitinei argumentacijai.

Skirtingai nei *Lietuvos ryte* ir *Libération*, dienraščiuose *Lietuvos žinios* ir *Le monde* vyrauja informacinės funkcijos citatos.

1. 2. Informacinė citatų funkcija

Informacinę funkciją tekste atlieka citatos, kuriomis kas nors pranešama, informuojama, nurodoma. Politinėje spaudoje jų gausu kaip argumentacinės funkcijos citatų.

- (2) *FST ryšių su visuomene centro atstovas Sergejus Ignačenka pranešė, kad pareigūnams pavyko nustratyti 90 procentų įkaitus paėmusių teroristų tapatybes. «Turime daugelio grobiukų fotoportretus.*

Jau nustatyta, kurių valstybių piliečiai jie yra, - sakė jis. - Daugelis jų - Rusijos piliečiai. Žinomas ir teroristų skaičius». Jis taip pat pareiškė, kad čečėnų separatistų lyderis Aslanas Maschadovas žinojo, jog teroristai ketina paimti įkaitus teatro centre. «Operatyvinis štabas gavo vaizduojamą su Maschadovo pareiškimu, rašytu likus kelioms dienoms iki įkaitų dramos. Jame sakoma, kad įvyks operacija, iš pagrindų pakeisianti Čečėnijos karo eigą», - pabrėžė Ignačenka.

(Lietuvos žinios)

Visų keturių laikraščių tiriamuosiuose straipsniuose daugiausiai informacinės funkcijos citatų aptikta *Le monde* (181) ir *Lietuvos žiniuose* (80). Kitų funkcijų citatų juose rasta kur kas mažiau.

Ištyrus informacinės funkcijos citatų (cituojamosios kalbos) ir cituojančiosios kalbos jungimą bei remiantis argumentacinių citatų analizės dalyje aptartomis kalbinėmis ypatybėmis, galima teigti:

1. Informacinės funkcijos citatos panašiai kaip argumentacinės ir kitos tekste jungiamos veiksmažodžiais, kitais žodžiais, jų junginiais. Tačiau konotacinę reikšmę turintys veiksmažodžiai šios rūšies citatoms jungti beveik nevartojami.

2. Cituojančioje kalboje komentuojant citatos mintį ar kt. vengiama vertinimo ir stilistinių kalbos priemonių įvairovės. Neretai komentaro raiška supanašėja su cituojamosios kalbos raiška, todėl mažėja žurnalisto bei cituojamo šaltinio kalbų nuotolis, vertinimo pozicija tampa kone ta pati. Oficialus kalbėjimo tonas (daugiau būdingas informacinės funkcijos citatoms) virsta cituojančiosios kalbos tonu. Tai ypač pasakytina apie *Le monde* tekstus.

3. Cituojančioji ir cituojamoji kalbos dar labiau supanašėja jungiant tiesiogiai, be jungiamųjų žodžių. Taip jungiamos ne tik informacinės citatos. Nuo kelių žodžių iki kelių sakinių ar pastraipų apimties citatas rašto kalboje žymi ir teksto heterogeniškumą išreiškia kabutės. Pasak Maingueneau D., klausant žodžių skaitomą panašų tekstą paprastai sunku skirti cituojančiosios ir cituojamosios kalbų ribas, nes jas sieja loginė jungtis, neišreikšta jokiomis kalbinėmis priemonėmis.

Tiesioginio citatų jungimo pavyzdžių kur kas daugiau *Le monde* nei *Lietuvos žiniuose*. Prancūzų laikraštyje be politikų kalbų gana dažnai papunkčiui cituojami ir išsamiai analizuojami įvairūs dokumentai, kurie kartais sudaro visą straipsnį. Peržiūrint *Lietuvos žinių* tekstyną tokių pavyzdžių nepastebėta.

4. Cituojančiosios ir cituojamosios kalbų jungimo tyrimas leidžia pastebėti kompozicinių teksto kūrimo priemonių realizavimą konkrečiuose straipsniuose. Informacinės funkcijos citatoms sudarant daugumą *Lietuvos žiniuose* ir *Le monde*, cituojančioji kalba neretai perteikiama *aiškinimu* (kai kada *aprašymu*). Lorda C.-U., susiejusi *aiškinimą*, *Le monde* politiniams straipsniams itin būdingą kūrimo priemonę, ir statistiškai dažnas informacinės funkcijos citatas, šio laikraščio politinius straipsnius vadina *informacijos aiškinimu* (*explication de l'information*) (Lorda, 1997, 72-74).

Klaidinga būtų manyti, jog *Le monde* iš viso nebūdinga argumentacija. Minėta autorė tvirtina, kad argumentacija dažniausiai išreiškiama cituojančioje kalboje (*aiškinime*) gausiai argumentuojant, išsamiai analizuojant (kiekviena tema parašomi net keli straipsniai, *Lietuvos žiniuose* – tik vienas), parenkant citatas, jų jungtims ir peritekstu.

Tiriant *Lietuvos žinių* tekstus ir lyginant su *Lietuvos ryto*, pastebėtas aiškesnis pirmojo leidinio informacinis pobūdis. Jį geriausiai perteikia informacinių citatų vyravimas, aptarti jų jungimo ypatumai, paprastai nedidelė straipsnių apimtis, dažnas cituojančiosios kalbos reiškinys *aiškinimu* arba *pasakojimu*.

Analizuoti informacinės ir argumentacinės funkcijų citatų jungimo tekste požymiai neišreiškia svarbaus šiuolaikinės politinės spaudos bruožo – *polemiškumo*. Iš visų anksčiau minėtų citatų funkcijų geriausiai jį perteikia prieštaravimo (iš dalies vertinimo) funkcijos citatos.

1. 3. Prieštaravimo funkcijos citatos

Šią funkciją atlieka citatos, kuriomis prieštaraujama teksto teiginiams, pasakytai minčiai. Prieštaravimo funkcijos citatų politinėje spaudoje gerokai mažiau nei argumentacinės ir informacinės. Daugiau jų rasta *Lietuvos ryte*, *Le monde*, *Libération* laikraščiuose:

- (3) *Koalicijos sutarties punktai, kuriuos žurnalistai sužinojo dar prieš pasirašant sutartį, jau sukėlė kritikos bangą. »Nėra nė vieno sutarties punkto, kuris didintų darbo vietų skaičių Vokietijoje - milijonai vokiečių šiandien turėjo pasijusti kvailiais», - užsipuolė vyriausybės opozicijos lyderis, buvęs krikščioniškų partijų kandidatas į kanclerius Edmundas Stoiberis.*

(Lietuvos rytas)

Penkiasdešimtyje tiriamųjų *Lietuvos žinių* straipsnių aptiktos tik trys prieštaravimo funkcijos citatos. Dvigubai padidinus tiriamųjų straipsnių skaičių (iki 100) rastos dar penkios. Didinant tiriamosios medžiagos apimtį rezultatas liko nepakitęs, todėl galima teigti, kad prieštaravimo funkcijos citatos nėra itin būdingos *Lietuvos žinioms*, ir jų analizė menkai atskleistų laikraščio politinės kalbos ypatybes.

Analizuojant po penkiasdešimt kiekvieno laikraščio tiriamųjų straipsnių pastebėta:

1. Cituojančioji ir cituojamoji (prieštaravimo funkcijos citatos) kalbos be įprastų politiniams tekstams veiksmažodžių (*sakyti, teigti* ir kt. lietuvių kalboje; *souigner, dire, conclure* ir kt. prancūzų kalboje) jungiamos prieštaravimą reiškiančiais veiksmažodžiais: lietuvių kalboje – *užsipulti, ironizuoti, stebėtis, šaipytis* ir kt.; prancūzų kalboje – *attaquer, ironiser* ir t.t. Jų parinkimas ir vartojimas abiejose kalbose yra panašus ir atspindi spaudos žanrų reikalavimus. Tačiau reikia paminėti, kad *Lietuvos Žiniuose*, skirtingai nei *Lietuvos ryte*, prieštaravimo reikšmės veiksmažodžiai beveik nevartojami, citatos dažniausiai jungiamos stilistiškai neutraliais komunikaciniais veiksmažodžiais.

2. Cituojančioji kalba neretai tarsi prisitaiko prie cituojamosios (tai minėjome aptardami informacinės funkcijos citatas). Prieštaravimo funkcijos citatas jungiantys cituojančiosios kalbos žodžiai (komentarai) taip pat dažnai reiškia prieštaravimą tekste pasakytai minčiai. Pastebėta, jog citatoje neiginiu reiškiant prieštaravimą, cituojančioje kalboje prieštaraujama tiesiogiai, rečiau vartojami perkeltinės reikšmės žodžiai. Užtat ironiškai prieštaraujant citatoje, ironiškas tampa ir komentaras, kai kada supanašėja raiška:

- (4) *Sans doute inévitable, ce mixte entre déficit accru et nouveaux impôts n'annonce pas un départ très glamour du deuxième gouvernement Schröder. L'opposition conservatrice s'en donne à coeur joie. »Schröder brûle l'allumette par les deux bouts», attaquait, hier, la nouvelle femme forte de l'opposition, Angela Merkel.*

(*Libération*, pabraukta straipsnio autorės)

Libération pavyzdyje ironišką citatą, išreikštą frazeologizmu *brûler la chandelle par les deux bouts* perifrāze *brûle l'allumette par les deux bouts*, lydi ironiškas komentaras perteiktas taip pat frazeologizmu: *s'en donner à coeur joie*.

Cituojančiosios kalbos ironija kartais reiškia metafora, litote, hiperbole, antonomazija, kalamūru ir kt. Ironišku politiniame spaudos tekste tampa bet kuris žodis ar žodžių junginys, pavartotas neįprasta reikšme, kitoje leksinėje aplinkoje ar pridėjus tam tikras priesagas (pvz., deminutyvines). Minėtas neironiškas frazeologizmas *s'en donner à coeur joie* ar į jį panašūs politinėje spaudoje virsta pašmaikštavimo, ironizavimo priemone – vadinamąja **kontekstine ironija**.

Remiantis viso tekstinio lingvistine analize ironiškesniais laikytini *Lietuvos ryto*, *Le monde*, *Libération* cituojančiosios kalbos komentarai.

3. Šmaikštūs ironiški posakiai, frazeologizmai ar žurnalistų mėgiama atnaujinta frazeologija (kai pastovus žodžių junginys išskaidomas į gabalėlius, perkuriamas, iškraipomas) dažniausiai imami iš liaudies šnekamosios kalbos. Politiniame lyginamajame tekстыne cituojant tokios stilistinės raiškos priemonės vartojamos gana retai. Nors frazeologizmais perteikiama kultūrinė aplinka, tačiau jų esant mažai ir bendresnio pobūdžio (lietuvių kalboje galima rasti prancūziškų frazeologizmų ekvivalentus ir atvirkščiai), cituojant didesni sociokultūriniai skirtumai neišryškėja.

4. Prieštaravimo, vertinimo funkcijų citatų komentarai cituojančioje kalboje yra ironiškesni ir vaizdingesni nei informacinės ar argumentacinės funkcijų. Ironijos raiškos priemonės laikraštines kalbos nepadaro vaizdinga, juk jų esama palyginti nedaug, tačiau iš dalies paverčia šiek tiek laisvesne, gyvesne. Juk retorika ironijos figūrą pirmaisiai iškelia kaip polemikos, įrodymų sutvirtinimo priemonę (Koženiauskienė, 2001, 249).

2. Išvados

Išanalizavus politinio lyginamojo tekстыno citavimo keturiuose dienraščiuose (*Lietuvos ryte*, *Lietuvos Žiniuose*, *Le monde*, *Libération*) ypatumus, galima daryti tokias išvadas:

1. Nustatyti laikraščių citavimo vidurkiai viename tekste rodo, jog citatų esama pakankamai ir jų analizė gali perteikti teksto kalbos pobūdį ir pragmatinę dominantę. Dabartinėje politinėje spaudoje gausiai cituojant (*Lietuvos ryte* citatos vidutiniškai sudaro 11% teksto, *Libération* – 15,1%, *Le monde* – 16,6%) išreiškiamas teksto heterogeniškumas, laikraščių kalbos ypatumai, spaudos žanrų bruožai.

Remiantis *Lietuvos žinių* citavimo vidurkiu (6,6%), mažesne citatų funkcijų įvairove, dažnu kito žodžių perpasakojimu, galima teigti, kad jame menkiausiai išreikštas teksto heterogeniškumas bei atskleisti žanrų ypatumai.

2. Cituojančiosios ir cituojamosios kalbų jungimo tekste požymiai (kurios nors funkcijos citatų vyravimas, stilistiškai neutralių ar konotacinę reikšmę turinčių veiksmažodžių vartojimas, jų įvairovė, citatų komentavimo cituojančioje kalboje ypatumai, tiesioginio ir netiesioginio jų jungimo tekste dominavimas ir kt.) leidžia *Lietuvos ryto* ir *Libération* kalbą laikyti implicitine argumentacija, *Lietuvos žinių* - informacijos aiškinimu, o *Le monde* – išsamiu (argumentuotu) informacijos aiškinimu.

3. Remiantis cituojančiosios kalbos ir prieštaravimo, vertinimo funkcijų citatų jungimo tekste požymiais, ironijos raiškos ypatumais, *Lietuvos ryto*, *Libération*, *Le monde* straipsnių politinė kalba laikytina polemine, tačiau *Lietuvos žiniuose* cituojant menkai perteikiamas šis spaudos bruožas.

4. Jungiant cituojančiąją ir cituojamąją kalbas tiriamųjų laikraščių politiniuose tekstuose, kuriuose daugiausiai aprašomos tarptautinės politikos naujienos, beveik neišreiškiami sociokultūriniai lietuvių ir prancūzų skirtumai.

Citavimų ypatumų nagrinėjimas politiniame lyginamajame tekстыne yra vienas iš laikraščių kalbos pragmatinės dominantės, polemiskumo, heterogeniškumo analizės aspektų. Norint papildyti ir patikslinti šiame darbe gautas išvadas, pravartu minėtą tekстыną tirti dar kitais makrolingvistiniais ir mikrolingvistiniais aspektais.

LITERATŪRA

Adam J.-M. 1990. *Éléments de linguistique textuelle*, Liège, Mardaga.

Adam J.-M. 1997. Unités rédactionnelles et genres discursifs: cadre général pour une approche de la presse écrite. *Pratiques (Genres de la presse écrite)*, 94, 3-18.

Authier J. 1984. Hétérogénéités énonciatives. *Langages*, 73, 105.

- Bakhtine M. 1984. *Le problème du texte*. Paris, Gallimard.
- Bonnafous S. 1999. Les immigrés, sont-ils (in)égaux? Etude de presse (1950-1995). In *Égalité/s. Usages lexicaux et variations discursives (18e-20e siècles)*. Paris, 223-239.
- Koženiauskienė R. 2001. *Retorika. Iškalbos stilistika*. Vilnius.
- Liberienė S.M. 1999. Le langage des médias. *Kalbotyra*. 48(3), 29-35.
- Lorda C.-U. 1997. La relation de déclarations politiques: hétérogénéité et mise en scène de la parole. *Pratiques*, 94, 62-74.
- Maingueneau D. 1991. *L'Analyse du Discours. Introduction aux lectures de l'archive*. Paris.
- Marchand P. 1998. *L'Analyse du Discours Assistée par Ordinateur*. Paris, 222.
- Moirand S. 1984. Les mots d'autorité: quand les discours de la didactique se réfèrent à la linguistique. *DRLAV*, 39, 57-58.
- Peytard J. 1995. *Mikhaïl Bakhtine. Dialogisme et analyse du discours*. Paris.
- Revaz F. 1997. Le récit dans la presse écrite. *Pratiques (Genres de la presse écrite)*, 94, 19-35.
- Riffaterre M. 1980. La trace de l'intertexte. *La Pensée*, 215.
- Tuomarla U. 1999. Le discours direct de la presse écrite: Un lieu de l'oralisation de l'écrit. *Faits et langues. Oral et écrit: formes et théories*, Paris, 13, 219-229.

CITATION DANS LA PRESSE POLITIQUE LITUANIENNE ET FRANÇAISE

Aurelija Leonavičienė

Résumé

La mise en scène de la parole d'autrui est une stratégie discursive généralisée dans l'écriture de la presse actuelle. Dans les études de la presse politique d'aujourd'hui on confirme souvent la modernité des *textes à plusieurs voix*.

Dans cet article la citation – insertion de voix-temoins dans un discours premier, monologal, est étudiée en analysant le corpus comparable spécialisé (500 000 d'occurrences) constitué de textes politiques des journaux lituaniens et français: *Lietuvos rytas*, *Lietuvos žinios*, *Le monde*, *Libération*. Le but de l'article est d'analyser les constantes, les fonctions des citations dans la presse politique lituanienne et française, décrire l'interaction du discours citant(médiatique) et discours cité(politique) ainsi que définir les dominantes pragmatiques discursives pour chaque journal.

Les recherches qui se placent dans l'axe de l'espace (presse de différents pays) permettent de faire apparaître les constantes du sous-genre et les variantes propres à chaque pays.

[teikta
2003 m. sausio mėn. 20d.